

Министерство образования Республики Беларусь

Учреждение образования
«Белорусский государственный педагогический университет
имени Максима Танка»

Исторический факультет

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНОГО ЗНАНИЯ

Материалы II Международной студенческой
научно-теоретической конференции

Минск, 18 апреля 2017 г.

Минск
РИВШ
2017

УДК 378(061.3)
ББК 74.58
А43

Печатается по решению Совета исторического факультета
Белорусского государственного педагогического университета

Рекомендовано
Советом
(протокол № от 201 г.)

Редакционная коллегия:
кандидат исторических наук доцент *А. В. Касович* (отв. ред.);
кандидат исторических наук доцент *С. П. Шуляк*;
кандидат исторических наук доцент *А. А. Корзюк*;
кандидат исторических наук доцент *А. Ф. Великий*

Рецензенты:
доктор исторических наук профессор *Н. М. Забавский*;
доктор исторических наук профессор *А. М. Лютый*

Актуальные проблемы социально-гуманитарного зна-
А43 ния: материалы II Междунар. студ. науч.-теорет. конф.,
Минск, 18 апр. 2017 г. / редкол.: А. В. Касович (отв. ред.)
[и др.]. – Минск : РИВШ, 2017. – 430 с.
ISBN 978-985-586-021-2.

В сборнике представлены материалы исследований молодых уче-
ных республиканских, россий-ских, казахских и украинских высших
учебных заведений, учащихся учреждений общего среднего образова-
ния, посвященные актуальным проблемам исторических, педагогиче-
ских и социально-гуманитарных научных дисциплин.

Адресуется преподавателям, магистрантам и студентам вузов.

УДК 378(061.3)
ББК 74.58

ISBN 978-985-586-021-2

© Оформление. ГУО «Республиканский
институт высшей школы», 2017

У большинства населения трех губерний с введением земств появилась возможность получить квалифицированную медицинскую помощь, причем бесплатную. К 1914 г. на территории Витебской губернии значительно повысился уровень и качество бесплатного медицинского обслуживания сельского населения. Так, «были образованы врачебные участки, состоящие в ведении сельских врачей; в каждом участке находилось лечебное заведение – больница или приемный покой» [1, с. 58]. Общественная земская медицина была уникальным явлением: «Земские врачи добивались бесплатности медицинской помощи. Это было совершенно неслыханно в Западной Европе того времени» [2, с. 84].

Слаженная работа земских врачей позволяла в кратчайшие сроки уничтожить очаги эпидемий. Во избежание распространения инфекции земские врачи временно закрывали общественные заведения (школы, училища), изолировали больных, проводили дезинфекцию и дезинсекцию помещений, в которых побывали зараженные люди. В начале XX в. в больницах и лечебницах на территории Витебской губернии смертность среди больных составляла в среднем 58 человек, или чуть менее 3 %. В 1891 г. смертность в медицинских учреждениях составила 5,4 %, в 1896 г. – 5,5 % [1, с. 60]. Эти данные говорят о значительном улучшении уровня медицинского обслуживания в больницах и лечебницах.

Так же стоит отметить, что важную роль в организации и финансировании медицинской помощи населению, проживавшего на территории волости, сыграла деятельность органов крестьянского самоуправления. В 1905 г. только на медицинское обслуживание крестьяне 5 западных губерний потратили 597,8 тыс. руб. Однако, с введением земств в Витебской, Минской и Могилевской губерниях в 1911 г. расходы крестьянства на медицину значительно сократились, потому что финансирование медицинских учреждений шло и из земских сборов, которые население выплачивало отдельно [3, с. 120].

Таким образом, прогресс в области медицинского обслуживания и здравоохранения населения Минской, Витебской и Могилевской губерний стал очевидным. Позитивные изменения в этой сфере явились результатом труда земских врачей губернии. В частности, снизилась детская смертность, сократились источники вспышек массовых эпидемий. Увеличение количества участков врачей, организация системы земской медицины, пропаганда здорового образа жизни – это результат целенаправленной работы органов земского самоуправления, приведшей к улучшению уровня и качества жизни населения.

Литература

1. Моторова, Н. С. Витебская губерния: этноконфессиональная структура населения, развитие здравоохранения и медицинского обслуживания, система образования (вторая половина XIX – начало XX вв.) / Н. С. Моторова, Е. Д. Тогулева. – Витебск: Ученые записки УО «ВГУ им. П. М. Машерова», 2005. – 74 с.
2. Слобожанин, В. П. Земское самоуправление в Беларуси (1905-1917 гг.) / В. П. Слобожанин. – Минск: ИООО «Право и экономика», 2003. – 168 с.
3. Талмачова, С. А. Сялянскае самакіраванне / С. А. Талмачова // Гісторыя беларускай дзяржаўнасці ў канцы XVIII – пачатку XXI ст.: у 2 кн. Кн. 1 / А. А. Каваленя [і інш.]; рэдкал. А. А. Каваленя [і інш.]; Нац. Акад. навук Беларусі, Ін-т гісторыі. – Мінск: Беларус. навука, 2011. – С. 112–125.
4. Шибeko, З. В. Минск: страница жизни дореволюционного города / З. В. Шибeko, С. Ф. Шибeko. – Минск: Полымя, 1990. – 352 с.
5. Вестник Минского губернского земства. – 1915. – № 3.
6. Медицинский отчет за 1911 год / Минская губернская земская управа. – Минск: Губернская типография, 1913. – 43 с.

ОРГАНЫ ДВАРАНСКАГА САМКІРАВАННЯ НА ТЭРЫТОРЫІ БЕЛАРУСІ (1785 – 1864 ГГ.)

*К. Г. Куцко, 4 курс, гістарычны ф-т, БДПУ, Минск
наук. кір. – А. П. Жытко, доктар гістарычных навук, прафесар, БДПУ*

Карпаратыўная арганізацыя расійскага дваранства заканадаўча была аформлена 21 красавіка 1785 г. «Грамотой на права, вольности и преимуществу благородному российскому дворянству», па якой вышэйшае саслоўе атрымала пэўнае самакіраванне, ўсю павятовую і некато-

рую частку губернской улады [1, арт. 1]. Пасля далучэння беларускіх зямель да імперыі такія ж прывілеі былі дадзены і набліжэту Беларусі.

Закон 1785 г. прадугледжваў пагубернскую арганізацыю вышэйшага саслоўя. Вышэйшымі органамі таварыстваў з’яўляліся губернскія і павятовыя сходы, звычайныя і надзвычайныя. «Дворянство собирается в губернии по позыву и дозволению генерал-губернатора или губернатора как для вверенных дворянству выборов, так и для выслушивания предложений генерал-губернатора или губернатора, всякие три года в зимнее время» [1, арт. 38].

Павятовыя сходы займаліся падрыхтоўкай да губернскіх: праверкай спісаў дваран павета, высвятленнем іх выбарчых правоў, папярэднім абмеркаваннем асобных пытанняў і г. д. Узначальваў гэты сход павятовы прадвадзіцель дваранства, які быў сапраўдным гаспадаром павета і фактычна замяняў павятовае звяно ў мясцовым бюракратычным апарате. Кола дзейнасці павятовых прадвадзіцелей дваранства ахоплівала ўсе бакі жыцця насельніцтва павета: грамадскія, саслоўна-дваранскія, судовыя і адміністрацыйныя адносіны. Прадвадзіцель павятовага дваранства павінен быў удзельнічаць у сходах прадвадзіцелей і дэпутатаў дваранства губерні, ажыццяўляць праверку рашэнняў сялянскіх таварыстваў аб выгнанні распусных сваіх членаў, правярць дзейнасць валасных праўленняў, выдаваць розныя пасведчанні і г. д. [2, арт. 294, 295].

На губернскіх сходах вырашаліся ўсе вышэйшыя карпаратыўныя справы. На іх заслухоўваліся справаздачы аб выкананні прынятых раней пастановаў, зацвярджаліся зборы на прыватныя дваранскія патрэбы, выбіраліся ўсе службовыя асобы карпаратыўных органаў: губернскія прадвадзіцелі, дэпутаты і сакратары дваранскіх дэпутацкіх сходаў, засядацелі дваранскіх апекаў, кандыдаты для замяшчэння шэрагу каронных пасадаў па мясцовым кіраванні. Сходу дваранства кожнай губерні дазвалялася мець сакратара, сваю пячатку, архіў, дом у губернскім горадзе для сходаў [2, арт. 106, 108]. Ім належала права падаваць праз губернскіх прадвадзіцелей ці дэпутатаў прашэнні ці скаргі губернскаму начальству, міністрам і неасярэдня імператару.

Сходу дваранства кожнай губерні таксама дазвалялася мець казну з сваіх добраахвотных укладаў. Гэтай казнай дваране карысталіся па агульнай згодзе [1, арт. 54]. З гэтай казны або з прыватных грашовых збораў з дваранскіх маёнткаў прызначаўся жалаванне сакратарам дваранства, чыноўнікам і канцэлярыям служачым [45, арт. 323].

Звычайныя губернскія сходы склікаліся праз кожныя тры гады ў пэўны час з дазволу і па распараджэнні губернатара (па агульнаму правілу у снежні-студзені; у некаторых губернях – у верасні). Дваране, якія знаходзіліся ў губерні, даведваліся пра сход праз паліцыю або праз «Губернские ведомости» (дзе яны выдаваліся), а адсутныя праз публічныя ведамасці [2, арт. 95].

Надзвычайныя губернскія сходы склікаліся па патрабаванні губернскага прадвадзіцеля дваранства з дазволу губернатара. Пра гэты сход дваранства дазвалялася праз паліцыю або праз «Губернские ведомости». Час дзейнасці надзвычайных сходаў вызначаўся патрэбай іх склікання [2, арт. 96].

У павятовых і губернскіх сходах маглі прымаць удзел толькі патомныя дваране, запісаныя ў радаводную кнігу губерні, прычым адны з іх надзяляліся правам голасу, а іншыя не. У адпаведнасці з артыкуламі 62 і 63 «Даравальнай граматы дваранству» 1785 г. маёмасны цэнз для ўдзелу ў дваранскіх выбарах (г. зн. для ажыццяўлення актыўнага выбарчага права) вызначаўся валоданнем вёскай, а для балатавання на замяшчэнне выбарчых пасадаў (г. зн. для ажыццяўлення пасіўнага выбарчага права) патрабавалася мець 100 руб. гадовага даходу з вёсак. Дварані, які не валодаў маёмкай, мог толькі прысутнічаць на сходзе дваранства, але без права голасу, г. зн. меў дарадчы голас [1, арт. 62, 63].

Сходу дазвалялася выключыць з пасяджэння двараніна, які знаходзіўся пад судовым следствам [1, арт. 65].

У дваранскіх сходах не ўдзельнічалі: дваране-арандатары дзяржаўных і прыватных маёнткаў, у якіх акрамя гэтага ў валоданні нічога не было; дваране, маёнтак якіх быў узяты пад апеку за даўгі і дзяржаўныя спаганні; дваране, якія падвергіліся суду за злачынствы і правіны, у выніку чаго былі пазбаўлены асабістых правоў або выключаны са службы, калі не былі апраўданы паводле судовага прысуду [2, арт. 114].

Правам вырашалюга голасу надзяляўся дваранін, які адказваў наступным патрабаванням: быць сумленным паводзін і не знаходзіцца пад падазрэннем; быць унесеным у дваранскую радаводную кнігу той губерні, у сходах дваранства якой ён пажадаў удзельнічаць; мець

у губерні нерухомую ўласнасць; быць не маладзей 21 года; мець чын не ніжэй 14 класа (прычым, атрыманы на сапраўднай службе, а не пры вызначэнні ў службу або пры адстаўцы) альбо праслужыць поўнае трохгоддзе па дваранскім выбарах; прадставіць атэстат або ўказ аб звальненні з апошняга месца службы, а калі працягваў заставацца на службе – то пасведчанне аб адпачынку [2, арт. 117, 118].

Указам ад 29 ліпеня 1832 г. правам вырашальнага голасу ў дваранскіх сходах дадаткова былі надзелены: патомныя дваране, якія атрымалі чын не за службу, а ў якасці ўзнагароды за выдатны подзвіг ці ж у якасці добрай волі манарха; дваране, якія атрымалі ордэны па-за службы.

Асаблівае месца ў сістэме выбарных пасадаў займалі губернска і павятова прадвадзіцелі дваранства, якія былі фактычна вышэйшай інстанцыяй паміж сходамі дваранства. На ўсім працягу разглядаемага перыяду, за выключэннем валадарання Паўла I, ішло пашырэнне функцый прадвадзіцелей дваранства. Кола абавязкаў прадвадзіцелей было вельмі шырокім і разнастайным. Адзін пералік камісій і камітэтаў, у якіх яны з'яўляліся старшынямі ці членамі, сведчыць аб дачыненні іх амаль што да ўсіх сфер мясцовага кіравання і гаспадаркі [2, арт. 294, 295].

Губернскі прадвадзіцель дваранства афіцыйна прызнаваўся другой пасля губернатара асобай у губерні, засядаў у камітэце па зямскіх павіннасцях, у рэкруцкіх прысутнасцях, харчовай, будаўнічай, дарожнай камісіях, ў мануфактурным, турэмным, апякунскім камітэтах і іншых органах. На яго ўскладалася назіранне за вядзеннем радаводных кніг, складанне спісаў дваран, назіранне за паводзінамі членаў таварыства, іх маральнасцю, ажыццяўленне ў дачыненні да іх некаторых дысцыплінарных мер, выдача характарыстык у выпадку наступлення на дзяржаўную службу. Асаблівае значэнне гэтай пасады заключалася ў тым, што губернскі прадвадзіцель мог ад імя дваранства губерні або ад сябе асабіста падтрымліваць адносіны з усімі ўладамі, нават з імператарам. Але губернскі прадвадзіцель усёж-такі часткова засланяўся губернскай уладай.

Пасада павятовага і губернскага прадвадзіцеля дваранства з'яўлялася выбарнай: «Собранію дворянства в наместничестве дозволяется избрать губернского предводителя дворянства той губернии; и для того собранию дворянства всякие три года представить из уездных дворянских предводителей двух государеву наместнику или правителю, и, которого из сих генерал-губернатор или губернатор назначит, тому и быть губернским предводителем дворянства той губернии. По силе 64 и 211 статьи Учреждений уездный предводитель дворянства выбирается дворянством того уезда чрез всякие три года по балам» [3, с. 85].

Акрамя дваранскіх сходаў і прадвадзіцелей дваранства, органам дваранскага самакіравання з'яўляўся дваранскі дэпутатскі з'езд. Ён складался з губернскага прадвадзіцеля і дэпутатаў, якія выбіраліся дваранствам ад кожнага павета па аднаму [2, арт. 348].

Дваранскі дэпутатскі з'езд разглядаў доказы дваранскага звання; веў радаводную кнігу; адсылаў пэўныя звесткі з радаводных кніг у губернскае праўленне; выдаваў граматы на ўнясенне дваранскіх родаў у радаводную кнігу; выдаваў дваранам па іх просьбах спісы з пратаколамі, па якіх іх род уносіўся ў радаводную кнігу; выдаваў дваранам пасведчанні аб абмеркаванні замест копіяў з пратаколаў [2, арт. 350]. Гэты з'езд падпарадкоўваўся непасрэдна Сенату. Дваранскія дэпутатскія з'езды склікаліся толькі тады, калі ўзніклі справы, якія патрабавалі калегіяльнага абмеркавання. Дваранскі дэпутатскі з'езд вырашаў пытанні аднагалосна або большасцю двух трэці галасоў [2, арт. 353, 356].

Немалаважным органам дваранскага самакіравання быў з'езд прадвадзіцелей і дэпутатаў дваранства. Ён склаўся пад старшынствам губернскага прадвадзіцеля дваранства з усіх павятовых прадвадзіцелей і дэпутатаў губерні. На з'езд прадвадзіцелей і дэпутатаў дваранства ўскладалася абмеркаванне пытанняў і спраў, якія перадаваліся ўрадам на абмеркаванне; папярэдняе абмеркаванне і падрыхтоўка да дакладу дваранскаму сходу сходу спраў і пытанняў, якія былі перададзены ўрадам на разгляд дваранству губерні. З'езд прадвадзіцелей і дэпутатаў загадваў мясцовымі дваранскімі ўстановамі. Ён таксама разглядаў водгукі, атрыманыя ад дваран, якія не змаглі з'явіцца на з'езд. З'езд устанавліваў па гэтаму сваё заключэнне для прадстаўлення губернскаму сходу дваранства [2, арт. 378].

Да ліку дваранскіх устаноў належыць і дваранская апека, якая загадала дваранскай маёмасцю і якая сачыла за сіротамі, удовамі і малалетнімі дваранскага звання. Дваранская апека засноўвалася пры кожным павятовым горадзе. У дваранскай апецы старшыней быў павятовае дваранскі прадвадзіцель і засядаў павятовае суддзя са сваімі засядацелямі [1, арт. 59, 60, 61].

З 1863 г. у 9 заходніх губернях павятоваы прадвадзіцелі дваранства прызначаліся ўрадам. Разам з саслоўнымі яны выконвалі і функцыі старшын павятовых з'ездаў міравых пасрэднікаў. Па сутнасці, яны сканцэнтравалі ў сваіх руках усю адміністрацыйную ўладу ў паветах. Справа ў тым, што ў сувязі з палітычнымі хваляваннямі сярод дваран-католікаў на тэрыторыі Польшчы і заходніх губерняў дваранскія сходы і адпаведна выбары прадвадзіцелей адтэрміноўваліся на няпэўны тэрмін. Адпаведныя дваранскія выбары на тэрыторыі беларускіх губерняў болей не праводзіліся. Праблема аднаўлення выбараў і склікання дваранскіх сходаў абмяжоўвалася на розных узроўнях з 70-х гг. XIX ст. да пачатку Першай сусветнай вайны. Аднак яна была не вырашана.

Літаратура

1. ПСЗРИ. – 1-е собр. – 1785 г. – Т. 22. – № 16 187.
2. Свод законов Российской империи. – СПб.: Изд-во Кодификац. отд. при Гос. совете, 1876. – Т. 9. – 84 с.
3. ПСЗРИ. – 1-е собр. – 1775 г. – Т. 20. – № 14 392.

МАТЕРИАЛЫ МИНСКОЙ ОБЛАСТНОЙ КОМИССИИ СОДЕЙСТВИЯ В РАБОТЕ ЧРЕЗВЫЧАЙНОЙ ГОСУДАРСТВЕННОЙ КОМИССИИ КАК ИСТОРИЧЕСКИЙ ИСТОЧНИК

*Д.И. Лапатын, 3 курс, исторический ф-т, БГУ, Минск
науч. рук. - С.Б. Каун, старший преподаватель, БГУ*

Территория БССР с первых дней войны стала ареной ожесточенных боев между советскими солдатами и местным населением с одной стороны и немецко-фашистскими захватчиками – с другой. Врагу оказывалось упорное сопротивление, однако, несмотря на мужество и героизм советских людей, уже к сентябрю 1941 г. территория БССР была оккупирована немецкими войсками.

Немецкое правительство оккупированных территорий ставило перед собой цель уничтожить белорусскую независимость, культуру и науку, превратив оставшихся в живых свободных советских граждан в рабов. В результате боевых действий на оккупированной территории оказалось большое количество советских военнопленных и гражданского населения.

Власть на оккупированных территориях осуществляла военная и гражданская администрация, охотно взывавшая за истребление всех неугодных и внушению всем остальным надлежющего к себе почтения.

В данных условиях стало понятно, что довоенные власти не могут более эффективно решать все проблемы, которые возникали перед ними. Возникла необходимость в создании чрезвычайных органов, которые на время войны возьмут решение поставленных проблем на себя.

В июне 1941 г. постановлением Президиума Верховного Совета, ЦК ВКП(б) и СНК был создан Государственный Комитет Обораны (ГКО), получившего всю полноту власти. Все организации и лица были обязаны выполнять его распоряжения. ГКО действовал через существующие государственные, партийные и общественные органы, специальные комитеты и комиссии и своих уполномоченных (в союзных и автономных республиках). Местные комитеты обороны создавались в некоторых областных и городских центрах. В их состав входили представители советских, партийных органов, руководящие работники органов НКВД и военного командования. Органы ГКО действовали параллельно, одновременно и через посредство конституционных органов власти и управления [1, с. 6].

Чрезвычайные органы власти и управления создавались и для решения конкретных проблем, возникших в связи с военными действиями на территории СССР, а именно необходимы были органы, которые бы занялись непосредственно расследованием злодеяний и установлением ущерба, причиненного немецко-фашистскими захватчиками.

Именно с этой целью 2 ноября 1942 г. была создана Чрезвычайная государственная комиссия по установлению и расследованию злодеяний немецко-фашистских захватчиков и их сообщников, и причиненного ими ущерба гражданам, колхозам, общественным организациям, государственным предприятиям и учреждениям СССР [4].